

บทที่ 2

แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ต่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา กิจกรรมการสนทนา ระหว่างพระสงฆ์กับนักท่องเที่ยว ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษา ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

การศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทนี้ เป็นการศึกษาถึงลักษณะของบทบาท และองค์ประกอบของบทบาทที่ทำให้เกิดการแสดงบทบาทต่าง ๆ ของคนในสังคม บทบาทที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมีหลากหลายบทบาท ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้เกิดบทบาทต่าง ๆ ขึ้น คือ สถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคม โดยบทบาทจะมีความสัมพันธ์กับสถานภาพ ด้วยเหตุที่บทบาทเป็นการกระทำตามสถานภาพของบุคคล และสถานภาพทำให้ทราบว่าแต่ละบุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร ซึ่งงามพิศ สัตย์สงวน (2535 : 71- 74) ได้อธิบายถึงลักษณะของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพมี 2 ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด และสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ โดยสถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวเรามา เป็นสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เราเลือกไม่ได้ เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่เกิด ส่วนสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาในภายหลัง สถานภาพประเภทนี้มักได้มาเพราะความพยายาม ความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่าง ๆ มีการฝึกอบรมเป็นเวลานานและได้มาจากการแข่งขันกัน สถานภาพและบทบาทมักจะเป็นของคู่กัน โดยบทบาทเป็นการทำตามสิทธิ และหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งสิทธิ คือ สิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้น ๆ และหน้าที่ คือ สิ่งที่เขาต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ บทบาทจึงเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าบทบาทมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในลักษณะที่บทบาทเป็นการกระทำตามลักษณะของสถานภาพ การที่บุคคลจะมีบทบาทอย่างไรนั้นจึงขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีสถานภาพอย่างไร เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพของพระสงฆ์ ในลักษณะที่สถานภาพความเป็นพระสงฆ์จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกลักษณะบทบาทที่พระสงฆ์ควรแสดงออก โดยนิเทศ ดินนะกุล (2535 : 111) ได้กล่าวถึงสถานภาพในองค์การทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ไว้ว่า ในองค์การ

ทางสังคมแต่ละอย่างจะประกอบไปด้วยสถานภาพหรือตำแหน่งจำนวนหนึ่ง ที่บอกถึงสิทธิและหน้าที่รวมทั้งบทบาทที่เกี่ยวข้อง ในส่วนสถาบันศาสนามีตำแหน่งต่าง ๆ เช่น พระ เณร ชี นักรบ และฆราวาส เป็นต้น ด้วยเหตุที่พระสงฆ์ ถือเป็นสถานภาพทางสังคมที่อยู่ในสถาบันศาสนา จึงต้องมีบทบาทเกิดขึ้นตามสถานภาพ โดยบทบาทจะเป็นลักษณะพฤติกรรมที่พระสงฆ์แสดงออกมา ดังที่ Biddle (1979 : 58) ได้อธิบายถึงลักษณะของบทบาทว่า เป็นพฤติกรรมอันเป็นการกระทำที่แสดงออกมาให้สังเกตเห็นได้ ซึ่งจะบ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้น และจุมพล หนีพานิช (2542 : 118) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ พฤติกรรมของบทบาท (Role Behavior) ว่า หมายถึง พฤติกรรมของผู้ที่แสดงบทบาทนั้น ๆ ซึ่งตรงกับที่สังคมได้คาดหวังว่าเขาจะแสดงบทบาทนั้น ๆ ถึงแม้ว่าบทบาทที่แสดงออกมานั้นจะไม่สมบูรณ์หรือไม่มีประสิทธิภาพ แต่ถือได้ว่าเขาได้แสดงบทบาทที่ตรงกับที่มีการคาดหวังว่าเขาจะแสดงบทบาทนั้น โดยพฤติกรรมที่แสดงออกของบทบาทนั้น เป็นผลมาจากการที่บทบาทได้เชื่อมโยงกับลักษณะทางสังคมและลักษณะเฉพาะของบุคคล จึงทำให้การแสดงบทบาทของบุคคลเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นได้ ซึ่ง Allport (1964 : 184) ได้จำแนกบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคม และลักษณะของบุคคลออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role-Expectations) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดให้แก่บุคคลในสังคมที่ดำรงตำแหน่งหรือสถานภาพต่าง ๆ ซึ่งเป็นบทบาทที่คนส่วนใหญ่ในสังคมคาดหวังให้สมาชิกของสังคมได้แสดงออก

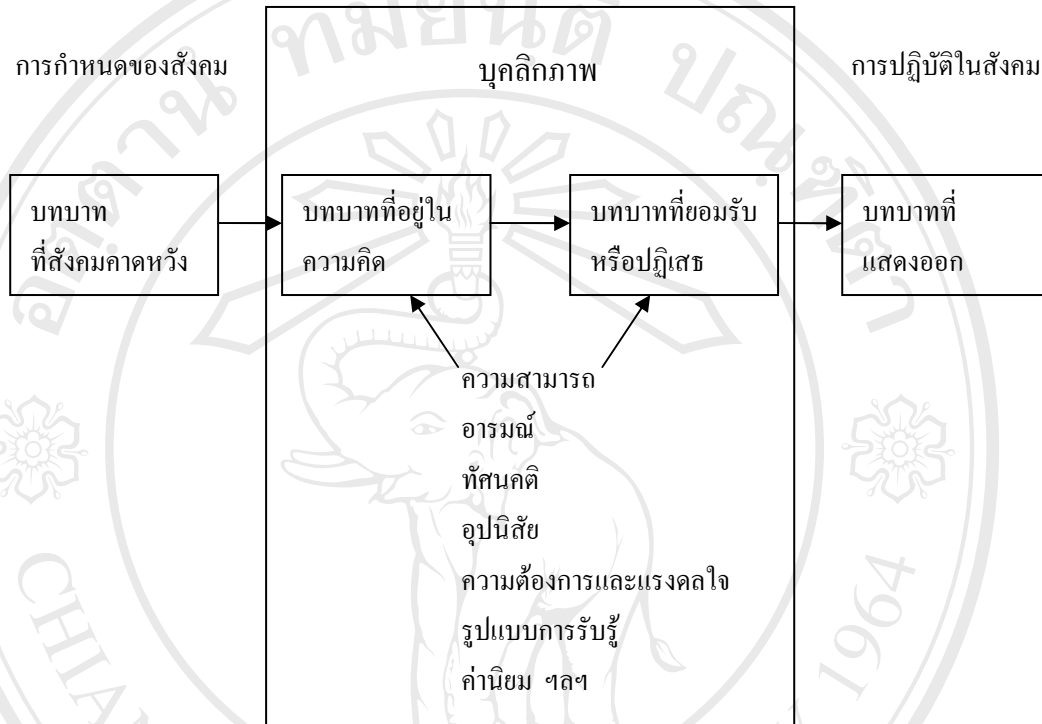
2. บทบาทที่อยู่ในความคิด (Role-Conception) เป็นบทบาทที่บุคคลแต่ละคนคาดหวังว่าตนเองควรมีบทบาทอย่างไร จึงได้กำหนดบทบาทในรูปแบบของตนเอง ซึ่งบทบาทที่ตนเองกำหนดขึ้นนั้น อาจจะมีลักษณะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทที่สังคมคาดหวังก็ได้

3. บทบาทที่ยอมรับ (Role-Acceptance) เป็นบทบาทที่บุคคลเลือกจะยอมรับหรือปฏิเสธลักษณะบทบาทที่ตนเองชอบหรือไม่ชอบจากบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่อยู่ในความคิด

4. บทบาทที่แสดงออก (Role-Performance) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้แสดงออก ซึ่งมีลักษณะที่หลากหลาย เนื่องจากความแตกต่างในแต่ละบุคคล เช่น ความคิด การยอมรับ อุปนิสัย บุคลิกภาพ ฯลฯ

รูปแบบความสัมพันธ์ของบทบาททั้ง 4 ลักษณะสามารถแสดงเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 รูปแบบของบทบาทที่สัมพันธ์กับบุคลิกภาพ

ที่มา : Gordon W. Allport , 1964 : 185

จากแผนภูมิ จะเห็นว่าลักษณะที่สัมพันธ์กับการแสดงออกของบทบาท มี 2 สิ่ง คือ สังคม และบุคลิกภาพ โดยสังคมได้กำหนดบทบาทที่สังคมคาดหวังแก่คนในสังคมที่ดำรงสถานภาพต่าง ๆ ซึ่งเมื่อบทบาทที่สังคมคาดหวังได้เข้าสู่กระบวนการรับรู้ของแต่ละบุคคล โดยผ่านลักษณะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ อาทิ ความสามารถ อารมณ์ ทัศนคติ อุปนิสัย ความต้องการ แรงคลใจ รูปแบบการรับรู้ ค่านิยม ฯลฯ โดยบุคลิกภาพที่แตกต่างกันเหล่านี้ ได้ส่งผลต่อการกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล และการเลือกที่จะยอมรับหรือปฏิเสธบทบาทในรูปแบบที่แต่ละบุคคลต้องการ จากนั้นจึงเป็นการแสดงบทบาทซึ่งบทบาทที่แสดงนั้นจะมีลักษณะร่วมระหว่างบุคลิกภาพกับสังคม เพราะถึงแม้ว่าบทบาทที่แสดงออกจะเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แต่การแสดงออกนั้นมีผลต่อสังคมเพราะบุคคลต้องอยู่ในสังคมจึงต้องปฏิบัติในกรอบของสังคม

ลักษณะดังกล่าวทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้แต่ละบุคคลแสดงบทบาทในลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยมีปัจจัยหลักมาจากลักษณะบุคลิกภาพ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ทำให้ในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ ต้องพิจารณาถึงลักษณะทางบุคลิกภาพของพระสงฆ์ ประกอบด้วย เพื่อเข้าใจถึงบทบาทที่พระสงฆ์แต่ละรูปได้แสดงออกมา ซึ่งสอดคล้องกับงานพิศัตย์สงวน (2535 : 74) ที่กล่าวว่า ถึงแม้บุคคลจะครองสถานภาพหรือตำแหน่งเดียวกันก็แสดงบทบาทต่างกันไป เพราะแต่ละคนมีลักษณะทางจิตวิทยาและบุคลิกภาพต่างกันไป รวมทั้งมีปัจจัยที่สำคัญอีกหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กาลเวลาและสถานการณ์ที่เฉพาะต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่าการแสดงบทบาทขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งส่งผลให้เกิดการแสดงบทบาทที่แตกต่างกันไป และลักษณะการแสดงออกจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้น ๆ

2.2 บทบาทของวัดต่อสังคม

การศึกษารoles of วัดต่อสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน ถูกนำมาศึกษาเพื่อสะท้อนบทบาทของวัดต่อสังคมในอดีต โดยเชื่อมโยงถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัด อันนำมาสู่ลักษณะบทบาทของวัดต่อสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะบทบาทของวัดกับลักษณะของสังคม

2.2.1 บทบาทของวัดต่อสังคมในอดีต

บทบาทของวัดจากงานวิจัยที่ผ่านมา ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 2 ช่วง คือ บทบาทของวัดในอดีต และบทบาทของวัดในปัจจุบัน ซึ่งบทบาทของวัดที่เกิดขึ้นล้วนเป็นบทบาทของวัดที่มีต่อสังคม โดยลักษณะบทบาทของวัดในอดีตนั้น วัดมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างแนบแน่น กิจกรรมทางสังคมเกือบทุกประเภทล้วนแต่จัดขึ้นที่วัด วัดมีความใกล้ชิดกับสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ถือได้ว่าวัดเป็นทุกอย่างของสังคม แนวคิดนี้สะท้อนได้จากงานของพระราชวรานี(ประยุทธ์ ปยุตโต) (2527 : 205-206) ซึ่งสรุปบทบาทของวัดในอดีตในฐานะศูนย์กลางของสังคม ไว้ดังนี้

1. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกฝนอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
2. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานพยาบาล ที่แจกจ่ายบอกยาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
4. เป็นที่พักคนเดินทาง
5. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจและหาความรู้เพิ่มเติม

6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
7. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
8. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
9. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือ ยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน
10. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมา ประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่างๆ
11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

จะเห็นได้ว่าวัดเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมอันหลากหลายของคนในสังคม ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัดล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือสังคมและเป็นประโยชน์ต่อคนในสังคมทั้งทางกายและจิตใจ ถือได้ว่าวัดได้เข้าไปสัมพันธ์กับสังคมโดยการให้บริการต่าง ๆ แก่สังคม ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ทำให้วัดและสังคมมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดและผูกพันกัน คือ การที่วัดได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในสังคมตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งสำนักวิจัยสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (2527 : 1-2) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดในด้านนี้รวมถึงบทบาทของวัดในอดีตด้านอื่น ๆ ไว้ว่า

1. เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นหน้าที่ทางสังคมที่สำคัญที่สุดของวัด ประชาชนจะมาร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งทางสังคมและทางศาสนา วัดเป็นที่ถวองกันทุกระยะของชีวิต สภาพความเป็นอยู่และชีวิตของคนไทยสัมพันธ์ต่อผู้อยู่กับวัดมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ เพราะวัดเป็นสถานที่แห่งเดียวที่ทำหน้าที่เกือบทุกอย่างตั้งแต่โบราณมา

2. เป็นที่ทำการและสัญญาณบอเวลา วัดใช้กลองหรือระฆังเป็นสัญญาณบอเวลาซึ่งจะได้ยินทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านอาจเช่าที่ดินปลูกบ้านด้วยค่าเช่าบ้านอัตราถูก วัดอาจช่วยเหลือโดยให้ยืมเงินหรือสิ่งของเครื่องใช้กรณีฉุกเฉิน หรือเกิดความทุกข์เดือดร้อน หรือฝากเงินตามควรแก่กรณี

3. เป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าว วัดจะเป็นที่ประกาศแจ้งความทางราชการ เจ้าอาวาสกับชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ได้ถามสารทุกข์สุกดิบกันเป็นประจำ วัดจึงเปรียบเสมือนสถานที่ที่ประชาชนได้มาพบปะชุมนุมกัน

4. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นศูนย์กลางการเล่นกีฬา การละเล่นพื้นเมืองหรือการเฉลิมฉลองต่าง ๆ ร่วมกับประชาชนจัดขึ้นเป็นประจำ โดยเฉพาะในสมัยก่อนต้องอาศัยวัดเป็นที่จัดเสมอ บางแห่งวัดเป็นทั้งสนามกีฬาและสนามเด็กเล่น

5. เป็นสถานศึกษา วัดเป็นโรงเรียนแห่งแรกที่ทำให้การศึกษาแก่กลุ่มกุลบุตรกุลธิดาและเป็นโรงเรียนสำหรับศึกษาพระธรรมของพระสงฆ์ด้วย

6. เป็นสถานที่ให้การปรึกษาหารือและให้การปลุกปลอบใจ ชาวบ้านมักนิยมนยกย่องพระให้เป็นที่ยปรึกษาความทุกข์ร้อนหรือปัญหาต่าง ๆ วัดจึงเป็นสถานที่ร่มเย็นและสงบอารมณ์ได้เป็นอย่างดี

7. เป็นสถานพยาบาล ภิกษุสงฆ์ เป็นเสมือนจิตแพทย์ที่ช่วยเยียวยาทางใจให้แก่ผู้ป่วย วัดเป็นสถานที่พักพิงสำหรับผู้เจ็บไข้ได้ป่วย คนทุพพลภาพ หรือผู้ถูกทอดทิ้ง

8. เป็นแหล่งจ่ายน้ำดื่มน้ำใช้แก่ประชาชน วัดอาจมีบ่อน้ำ สระน้ำ หรือถังเก็บน้ำสำหรับให้บริการแก่ผู้อาศัยโดยรอบวัด

9. เป็นฌาปนสถาน เป็นที่เก็บศพ หรือสวดศพ บำเพ็ญกุศลโดยทั่วไป

จากบทบาทของวัดที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าบทบาทของวัดในด้านพิธีกรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงวัดกับคนในสังคมที่ต้องมีช่วงชีวิตต่าง ๆ มาสัมพันธ์กับวัด แม้กระทั่งช่วงสุดท้ายของชีวิตวัดก็เป็นที่ฌาปนสถาน ส่วนบทบาทของวัดในด้านอื่น ๆ พบว่ามีความคล้ายคลึงกันกับงานของพระราชาธิราช ที่กล่าวถึงบทบาทของวัดในการเป็นสถานศึกษา สถานพยาบาล สถานที่ให้การปรึกษาหารือ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสถานที่แจ้งข่าวสาร บทบาทของวัดได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับบทบาทของพระสงฆ์ ในงานของอัยยวงศ์ โปราณานนท์ (2529 : 33) ซึ่งเห็นว่าวัดคือส่วนหนึ่งของชาวบ้านที่ส่งคนในชุมชนของตนมาอยู่เพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชน โดยได้สรุปถึงบทบาทของวัดในอดีต ไว้ดังนี้

1. วัดเป็นสถานที่ศึกษาของชาวบ้าน โดยมีพระสงฆ์เป็นครูสอน
2. วัดเป็นแหล่งให้ความรู้แก่ชุมชน ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้แจกจ่ายให้
3. วัดเป็นที่ประชุมสังสรรค์ รื่นเริงในคราวเทศกาล เช่น งานสงกรานต์ เดือนยี่เป็ง ฯลฯ
4. วัดเป็นแหล่งศิลปะช่างต่าง ๆ เช่น ช่างเหล็ก ช่างก่อสร้าง ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างกลึง ช่างถัก ช่างสาน งานฝีมือ ฯลฯ
5. วัดเป็นแหล่งรักษาพยาบาลของชุมชน
6. วัดเป็นสถานที่ให้ความสุขทางจิตใจของประชาชน
7. วัดเป็นที่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นคนของสังคม และทำงานเพื่อชุมชน
8. วัดเป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์วิทยาคารต่าง ๆ

9. วัดเป็นสถานที่เก็บรักษาศิลปวัฒนธรรม

บทบาทของวัดได้มาเชื่อมโยงกับบทบาทของพระสงฆ์ ในประเด็นที่วัดเป็นสถานที่อาศัยของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นคนของสังคมที่มามีอยู่ในวัด จึงต้องมีหน้าที่ทำงานเพื่อชุมชนและสร้างประโยชน์แก่ชุมชน นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทในด้านการเป็นแหล่งเก็บรักษาศิลปวัฒนธรรม คัมภีร์วิทยาการต่าง ๆ และเป็นแหล่งรวมของศิลปะในแขนงต่าง ๆ เพิ่มเติมขึ้นมา บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในอดีตจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่กล่าวไปในทิศทางเดียวกันคือ วัดมีบทบาทสำคัญในการเป็นสถานที่ศึกษาให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นแหล่งรักษาพยาบาลของชุมชน เป็นที่ประชุมสังสรรค์ของชุมชน ตลอดจนเป็นสถานที่ให้ความสุขทางจิตใจของประชาชน

บทบาทของวัดต่อสังคมในอดีตได้ดำเนินมาจนกระทั่งมีความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลให้วัดและชุมชนถูกแยกออกจากกัน ซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดได้ถูกอธิบายโดยเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเป็นที่ตั้งของวัด โดยพระราชวรานี (2527 : 210 - 211) ได้ระบุถึงมูลเหตุของความเปลี่ยนแปลงและการสูญสลายบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในอดีตสรุปได้ว่า เป็นเพราะความเจริญแบบตะวันตกได้นำสถาบันต่าง ๆ แบบใหม่เข้ามารับเอาบทบาทเดิมของวัดไปดำเนินการเสียหมด เช่น มีโรงเรียนตามระบบการศึกษาของชาติมาแทนที่บทบาทของวัดด้านการเป็นสถานศึกษา มีกิจการสงเคราะห์ของรัฐบาลมาแทนที่บทบาทของวัดด้านการเป็นสถานสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาล โรงแรม สโมสร โรงมหรสพ สถานเริงรมย์ อย่างบาร์ ในคลับ ระบบการศาล ฯลฯ มาแยกกระจายบทบาททางสังคมของวัดที่มีอยู่เดิมออกไปทั้งหมด ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับความคิดเห็นของพระไพศาล วิสาโล (2546 : 84-330) ซึ่งสรุปใจความได้ว่า การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเป็นสาเหตุหนึ่งที่ดึงประชาชนให้เหินห่างจากวัด เพราะเมื่อรัฐจัดตั้งสถาบันอย่างใหม่ที่มีความชำนาญเฉพาะทางขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน โรงพยาบาล โดยหลังจากที่โรงเรียนของรัฐดึงการศึกษาออกไปจากวัดได้ไม่นาน โรงพยาบาลของรัฐก็ดึงการดูแลสุขภาพออกไปจากวัด วัดจึงสูญเสียบทบาทต่าง ๆ ทางสังคมให้แก่สถาบันเหล่านี้ไป กิจการทางสังคมซึ่งวัดเคยมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางของชุมชน ได้ถูกสถาบันต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามคตินิยมสมัยใหม่ดึงไปทำเสียเกือบหมดสิ้น จนในที่สุดวัดเหลือแต่บทบาททางด้านธรรมะและพิธีกรรมเท่านั้น ผลที่ตามมาคือวัดแยกห่างจากชุมชนมากขึ้น

2.2.2 บทบาทของวัดต่อสังคมในปัจจุบัน

จากการที่สังคมในปัจจุบันมีสถาบันอื่นเข้ามาให้บริการด้านต่าง ๆ แก่สังคมแทนที่วัด จึงทำให้วัดซึ่งในอดีตเคยมีบทบาทสัมพันธ์กับสังคมถูกลดทอนบทบาทความสำคัญลง ประชาชนที่

เคยผูกพันกับกิจกรรมทางสังคมของวัดก็เห็นห่างจากวัดไปหาสถาบันใหม่ต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น ได้ส่งผลให้บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในปัจจุบันมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในอดีต ดังที่ อัยยวัฒน์ โปราณานนท์ (2529 : 34) ได้สรุปถึงบทบาทของวัดในปัจจุบันไว้ว่า

1. วัดเป็นแหล่งวิชาทางพุทธศาสนา แต่ประชาชนไม่นิยมเรียน
2. วัดบางวัดที่สอนวิชาทางโลกควบคู่กับทางธรรม จะมีพระสงฆ์มาบวชเรียนกันหมด
3. วัดเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลของประชาชนในชนบทเป็นครั้งคราว ชาวบ้านไม่ยึดถือวัดเป็นศูนย์รวมอย่างสมัยก่อน
4. วัดเป็นสถานที่ให้ยืมข้าวของไปใช้ในงานประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านร่วมกันจัดหาเอาไว้
5. วัดเป็นที่รวมศิลปวัฒนธรรม บางวัดที่เจ้าอาวาสเข้าใจวิธีการจัดหาโบราณวัตถุมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ของวัด
6. วัดให้บริการแก่ชุมชนคราวมีงานในหมู่บ้าน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน หรืองานศพ

จะเห็นได้ว่าบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในปัจจุบันไม่ปรากฏลักษณะของความเป็นศูนย์กลางของชุมชนดังเช่นอดีตที่แทบทุกกิจกรรมของสังคมจะถูกจัดขึ้นที่วัด กล่าวได้ว่าวัดในปัจจุบันไม่ใช่แหล่งรวมของกิจกรรมสำคัญทางสังคมอีกต่อไป และถึงแม้ว่าวัดในปัจจุบันยังคงมีบทบาทในการเป็นแหล่งให้ความรู้ แต่ก็มีเพียงพระสงฆ์เท่านั้นที่เข้ารับบริการทางด้านนี้ของวัด ลักษณะที่เกิดขึ้นกับวัดในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวัดที่ถูกลดทอนลงจากในอดีต แต่ก็มีบางมุมมองที่เห็นว่าวัดในปัจจุบันเพิ่มบทบาทมากขึ้น โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (ม.ป.ป : 32) เห็นว่า วัดในปัจจุบันนอกจากใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาแล้ว วัดยังเพิ่มบทบาทมากขึ้นตามลักษณะการเติบโตของสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนนั้น ๆ คือ

1. เป็นแหล่งการศึกษาในหลาย ๆ ระดับ เช่น เป็นที่ตั้งของโรงเรียนของชุมชนนั้น ๆ ในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับประถม มัธยม และอาชีวศึกษา
2. เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าทางด้านศิลปะและช่างต่าง ๆ ปัจจุบันนักเรียนซึ่งต้องการศึกษาค้นคว้าทางด้านช่างฝีมือและศิลปะหลายแขนง เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ช่างสิบหมู่ต่าง ๆ อาศัยค้นคว้าต้นแบบจากวัด
3. เป็นศูนย์กลางการบริการชุมชนเฉพาะเรื่อง เช่น ใช้เป็นตลาดวันอาทิตย์ วันพระ เพื่อให้ผู้บาสุกอบาสิกา ได้ซื้อหาเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับวัดในภาคเหนือค่อนข้างจะ

แตกต่างจากวัดในภาคกลางในกรณีใช้เป็นตลาด เพราะส่วนใหญ่ตลาดวันพระจะจัดบริเวณข้างวัดมากกว่าในบริเวณวัด ผิดกับภาคกลางซึ่งจัดตลาดนัดในบริเวณวัด

4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดธุรกิจเพื่อการบริการต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวติดตามมาด้วย

จะเห็นว่าบทบาทของวัดในปัจจุบันที่เพิ่มขึ้นมา และมีลักษณะที่แตกต่างจากบทบาทของวัดในอดีตอย่างชัดเจน คือ บทบาทของวัดในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นบทบาทหนึ่งของวัดที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในปัจจุบัน ในขณะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545 : 106) ไม่เห็นด้วยกับการที่วัดได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบันมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าวัดควรให้ความสำคัญกับการปรับบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยกล่าวว่า “วัดไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่มีความสำคัญในสังคมไทยปัจจุบันไปเสียแล้ว ร้ายยิ่งไปกว่านั้น วัดเป็นพื้นที่สาธารณะทางความเชื่อหรือศาสนาแก่สังคมน้อยลงไปด้วย แต่กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ธุรกิจ พื้นที่ของหลวงพ่อดัง ๆ ฯลฯ มากขึ้นตามลำดับ วัดจะอย่างไรจึงจะสามารถทำให้สังคมที่เปลี่ยนไปแล้วเป็นฐานรองรับการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ โดยปราศจากกรอบครวัและชุมชนอย่างที่เคยมีมาสำหรับรองรับการเผยแผ่ของวัดเหมือนในอดีต” ทั้งนี้วัดควรจะใช้ความเป็นพื้นที่สาธารณะของวัด มาช่วยในการปรับบทบาทให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กับสังคมปัจจุบัน ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545 : 125) มองว่า “คนเข้าสู่พื้นที่สาธารณะไม่ใช่เพราะพื้นที่นั้นเปิดให้เข้า แต่เข้าไปเพราะมีกิจกรรมในพื้นที่นั้นซึ่งเขาเห็นว่ามีประโยชน์หรือมีคุณค่าต่างหาก วัดในสมัยปัจจุบันเป็นพื้นที่สาธารณะที่ไม่มีกิจกรรมซึ่งคนเห็นว่าเป็นประโยชน์หรือมีคุณค่า เขาจึงไม่เข้าวัด จะทำอย่างไรจึงจะให้วัดเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีกิจกรรมซึ่งคนในสมัยนี้เห็นประโยชน์ที่จะเข้าไปร่วมในกิจกรรมนั้น”

การปรับบทบาทของวัดให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน เป็นสิ่งที่วัดกำลังเผชิญ ในขณะที่วัดยังต้องมีหน้าที่หลักในการเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา แต่เมื่อบทบาทของวัดที่ปรากฏในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นบทบาทในด้านที่สังคมต้องการ จึงเท่ากับว่าสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทของวัด ซึ่งวัดควรกำหนดบทบาทของตนเองต่อสังคมปัจจุบันอย่างไรนั้น ปรากฏในงานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 18 -20) ที่ได้สรุปถึง บทบาทของวัดในการพัฒนาสังคมไทยไว้ว่า

1. วัดควรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความสะอาด เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้และเป็นสถานที่ที่มีความปลอดภัย

2. วัดควรเป็นแหล่งการเรียนรู้โดยเฉพาะด้านศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น เป็นแหล่งให้การสงเคราะห์ทางด้านการศึกษา แก่เด็กและเยาวชน เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เกิดจากท้องถิ่นซึ่งสามารถนำมา ถ่ายทอดได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้ทุกวันอาทิตย์วัดควรมีบทบาทในการพัฒนาเด็ก และเยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เปิดโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อบรมศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม หรืออาจจัดเป็นการเข้าค่ายคุณธรรมเพื่อปลูกฝังลักษณะนิสัยแก่เด็กและ เยาวชนเพื่อนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

3. วัดควรเป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น ควร ให้โอกาสวัดดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น เพราะเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักพิงใจของ บุคคลในชุมชน สร้างความสามัคคีให้เกิดในชุมชน ร่วมกับชุมชนในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของ ชุมชนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจศาสนาและ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

4. วัดควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น เช่น เป็นศูนย์กลางรับบริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ และแรงงานในการพัฒนาท้องถิ่นแบบพึ่งตนเอง จัดอบรมและฝึกอาชีพหรือส่งเสริมกลุ่มอาชีพเพื่อ เสริมรายได้แก่สมาชิกครอบครัว

5. วัดต้องทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยเฉพาะเรื่องการเผยแผ่ศาสนาธรรมและการทำนุบำรุงพระศาสนา

6. วัดควรเป็นสถานที่บำบัดต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาต่อประชาชน ครอบครัว สังคมและชุมชน

7. ใช้ธรรมะเป็นเครื่องขับเคลื่อนให้สังคมพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง แต่ใน ขณะเดียวกันควรระวังมิให้เป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่ขัดต่อศีลธรรมอันดี

8. วัดควรยกเลิกพุทธพาณิชย์โดยเด็ดขาด

9. วัดในปัจจุบันควรเปลี่ยนบทบาทให้ทันสมัย แต่มีวิถีชีวิตหรือเอกลักษณ์ของวัดไทย ในยุคโบราณ คือ ไม่ควรมีเทคโนโลยีในวัดมากแต่การบริหารทันสมัย ปัจจุบันวัดไม่ได้เข้าไปซึมซับในวิถีชีวิตของคนไทยเท่าที่ควร สังคมขาดความเชื่อทางศาสนาอย่างถูกต้อง การไปวัดหรือการ นับถือศาสนาพุทธไม่ได้อยู่ในจิตใจของคนไทยเสียแล้ว ไม่เหมือนศาสนาคริสต์ต้องไปโบสถ์วัน อาทิตย์ หรือศาสนาอิสลามต้องมีการละหมาด วัดจึงไม่มีความสำคัญสำหรับคนรุ่นใหม่ ฉะนั้นวัด ควรมีการพัฒนา เช่น จัดทำโครงการและกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น

จากการศึกษาบทบาทของวัดต่อสังคมจากอดีตถึงปัจจุบันที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นถึง รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสังคม โดยลักษณะทางสังคมจะเป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะ บทบาทของวัด ซึ่งบทบาทของวัดที่เกิดขึ้นในอดีตเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการ

ของสังคมและสภาพสังคมในขณะนั้น จนกระทั่งเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงทำให้วัดต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทไปในด้านที่สังคมปัจจุบันต้องการ บทบาทของวัดที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน คือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นบทบาทที่ทำให้วัดเข้ามาสัมพันธ์กับสังคมสมัยใหม่ และเป็นบทบาทที่แสดงให้เห็นถึง การปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดให้ทันสมัยสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของวัดกับสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วม

2.3 บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคม

การศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในลักษณะบทบาทของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นลักษณะบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคม โดยสาเหตุที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมนั้น เนื่องจากเป็นหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ที่พึงกระทำ ซึ่งพระราชวรณีย์ (2527 : 200) ได้ให้เหตุผลถึงหน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์ว่า เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
2. สภาพและเหตุการณ์ในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
3. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

จะเห็นว่าการที่พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทสัมพันธ์กับสังคมนั้น มาจากการที่พระสงฆ์มีความผูกพันกับสังคม ในลักษณะที่พระสงฆ์ต้องดำรงตนอยู่ในสังคมโดยการพึ่งพาสังคม อีกทั้งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือผู้คนในสังคมให้พ้นทุกข์ ด้วยเหตุนี้ทำให้พระสงฆ์ต้องมีการทำหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงกระทำต่อสังคม จึงเป็นเหตุที่ทำให้พระสงฆ์ต้องมีบทบาทต่อสังคม ซึ่งพระราชวรณีย์ อ้างในโครงการฝึกอบรมนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ (2527 : 3) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่ามี 2 ทาง คือ บทบาทหลักและบทบาทรอง ดังนี้

1. บทบาทหลัก หรือบทบาทโดยตรงของพระภิกษุสงฆ์ คือ การเป็นผู้นำชุมชนทางด้านจิตใจ เสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน บทบาทนี้เป็นบทบาทสำคัญยิ่ง เป็นรากฐานของความเจริญและความสุขของสังคมอย่างแท้จริง
2. บทบาทรอง ในบางกรณีอาจมีบทบาทอื่นที่พระภิกษุสงฆ์อาจจำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้าน อาจแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางของการพัฒนาทางด้านวัตถุที่เหมาะสม อาจเป็นผู้ประสานการรวมตัวของชาวบ้านในการพัฒนาวัตถุ อาจให้ที่วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น เพราะต้องยอมรับว่าในสังคมไทย วัดนอกจากจะเป็นที่ส่งเสริมทางด้านจิตใจแล้ว บางครั้งยังเป็นสถานพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วย เป็นสถานสงเคราะห์ที่คนยากจนอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน เป็นที่พักคนเดินทาง

เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบปะกัน เป็นศูนย์กลางบริหารหรือการปกครองที่ถาวร ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตามพระภิกษุต้องแยกให้ถูกว่าอะไรเป็นบทบาทหลัก อะไรเป็นบทบาทรอง และการดำเนินบทบาทก็ควรให้สัมพันธ์กับเป้าหมายของบทบาทหลัก กิจกรรมทั้งหมดในการพัฒนาจึงจะไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางที่พระภิกษุพึงกระทำ

2.3.1 บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในอดีต

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมนั้น จะมีความสอดคล้องกับบทบาทของวัด เนื่องจากพระสงฆ์ถือเป็นตัวแทนของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมของวัด ทำให้ในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับวัด ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในอดีตมีความสอดคล้องกับบทบาทของวัดในอดีต ดังที่พระราชวรณีย์ (2527 : 209) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอดีตว่า วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ จึงกลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือนและการร่วมมือ ซึ่งการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ และศูนย์รวมความร่วมมือนั้น มีปัจจัยสำคัญอยู่ที่ความรู้สึกของประชาชนที่ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤดิธรรม มีความบริสุทธิ์ เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุดคือ ความรู้สึกที่ประชาชนเป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าพวกตน สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้ทั่วไป อันเป็นความรู้สึกในฐานะศิษย์กับอาจารย์ เป็นเครื่องรักษาความเคารพเชื่อถือนได้ยั่งยืนมั่นคงยิ่ง จึงมีปัจจัย 3 อย่างที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

ด้วยเหตุที่พระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด พระสงฆ์จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด อาทิ เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจ พระสงฆ์จึงมีฐานะเป็นผู้นำจิตใจ เมื่อวัดมีหน้าที่เป็นสถานศึกษา พระสงฆ์ จึงเป็นผู้ให้วิชาความรู้แก่ประชาชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกต่อบทบาทที่พระสงฆ์ได้แสดงออกมา พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าพวกตน รวมกับสถานภาพของพระสงฆ์ที่ประชาชนเห็นว่ามีความบริสุทธิ์ พระสงฆ์คือผู้ประพฤดิธรรม และเสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ ลักษณะเหล่านี้ทำให้ประชาชนให้ความเคารพและยกฐานะของพระสงฆ์ไว้สูง จึงกล่าวได้ว่าการที่ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระสงฆ์เกิดมาจากสถานภาพของพระสงฆ์ และบทบาทที่พระสงฆ์ได้กระทำต่อสังคม

เมื่อสถานภาพและบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในอดีต เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสังคมให้ใกล้ชิดกัน ในลักษณะที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญา เป็นผู้สอนวิชาการต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม ลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อถือของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ แต่เมื่อความเจริญแบบตะวันตกเข้ามา มีวิชาการสาขาต่าง ๆ มีสถาบันแบบใหม่ต่าง ๆ เกิดขึ้น แต่พระสงฆ์กลับไม่มีการปรับตัวเข้าหาความเจริญแบบใหม่นี้ จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์สูญเสียบทบาทที่เคยมีในอดีตไป ซึ่งในงานของพระราชวรมณี (2527 : 210-214) ได้กล่าวถึงสาเหตุการสูญเสียบทบาทของพระสงฆ์ สรุปได้ว่า เมื่ออารยธรรมแบบตะวันตกเข้มานั้น ได้มีวิชาการสาขาต่าง ๆ เข้ามาด้วย ในขณะที่คนในสังคมต้องการที่จะเข้ารับการศึกษาวិชาการแบบใหม่นี้ แต่พระสงฆ์กลับไม่ยอมรับรู้ ไม่ยอมเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญแบบใหม่ กลับพยายามยึดถือและฝืนเอาสภาพเดิมให้คงอยู่ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเท่ากับเป็นการปล่อยให้ประชาชนปรับตัวเข้าหาและรับความเจริญแบบใหม่นั้นโดยลำพัง ขาดการเหนี่ยวรั้งจากพระสงฆ์ซึ่งเคยเป็นผู้แนะแนวทางมาแต่เดิม พระสงฆ์กับประชาชนซึ่งเคยสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงต้องห่างออกจากกัน ซึ่งผลจากการที่พระสงฆ์ไม่ยอมรับรู้ ไม่ยอมเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญแบบใหม่ ทำให้พระสงฆ์สูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของสังคม และทำให้พระสงฆ์ขาดความรู้อันเป็นสื่อกลางที่รู้ร่วมกันสำหรับชักนำคนในสังคมเข้าหาหลักธรรมทางศาสนา พระสงฆ์กับประชาชนจึงห่างทางสัมพันธ์กันไม่ได้ ส่งผลให้ยังห่างเหินกันและไม่เข้าใจกันมากขึ้น ซึ่งเมื่อพระสงฆ์ไม่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ลักษณะบทบาทของพระสงฆ์ที่ปรากฏในปัจจุบันยังคงไว้ซึ่งลักษณะเช่นในอดีต

2.3.2 บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน

งานของสถาบันสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งคณินันท์ จันทบุตร (2530 : 52-56) ได้ทำการศึกษาพบว่า แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลือทางราชการ ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองด้านคุณธรรมและจริยธรรม จำแนกเป็น

1. การให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร ทุกระดับอายุ ให้ได้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัย ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แม้จะเป็นการบวชในระยะสั้น ๆ 3 วัน 7 วัน 15 วัน หรือ 1 พรรษาที่เรียกว่าบวชตามประเพณีก็ตาม ถ้าผู้ที่มาบวชนั้นศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ให้นิสัย ให้อนุศาสน์และอบรมสั่งสอนอย่างจริงจัง เมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมได้

2. การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน ที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมเผยแพร่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วไป เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล ซึ่งล้วนเป็นงานที่ทำให้ประชาชนได้ทราบ ได้รู้จัก ได้เข้าถึง และได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

3. บทบาทด้านการศึกษา แยกเป็นสองประเภท คือ หนึ่ง การจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณร และสอง การจัดสอนศาสนศึกษาแก่เด็กและประชาชน

3.1 การจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณร มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาจุฬาราชวิทยาลัย พ.ศ.2488 และมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย พ.ศ.2490

3.2 การจัดสอนศาสนศึกษาแก่เด็กและประชาชน เช่น การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่าง ๆ การสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชน การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ในวัด ในหมู่บ้าน ตำบล การจัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ การจัดตั้งห้องสมุดในวัด การตั้งโรงมหรสพทางวิญญาณ การจัดตั้งและดำเนินการสำนักวิปัสสนาต่าง ๆ งานเหล่านี้ล้วนชักนำเด็กและประชาชนให้ได้ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการวางพื้นฐานสร้างคุณภาพของพลเมืองต่อไป

3.3 การดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาของวัด ของชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ เสริมสร้างคุณภาพของประชาชนสืบไป

2. การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ตามคติพระพุทธศาสนา การสงเคราะห์ประชาชนของพระสงฆ์ มีดังนี้

1. การให้ความสะดวก ในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค แต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ ฯลฯ งานประเพณีส่วนรวม เช่น งานเทศกาลต่าง ๆ การทอดกฐิน ผ้าป่า สงกรานต์ งานขึ้นปีใหม่ งานประจำปีของท้องถิ่นต่าง ๆ การทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ

2. การช่วยประกอบศาสนพิธี ในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศล เช่น การแนะนำพิธี การจัดเครื่องใช้และเครื่องประกอบพิธี การให้ศีลและสวดมนต์ การเจริญพระพุทธมนต์ การสวดมนต์ การรับถวายทานต่างๆ การเทศน์ การอนุโมทนาทั้งงานเอกชน ท้องถิ่น ส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธีและพระราชพิธี
3. การให้ที่พักอาศัย แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ต่างท้องที่ที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาศีล เช่น ชีหรือคนชราทุพพลภาพ การให้ที่ดิน หรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกแก่ประชาชนที่จัดสนปลูกบ้านพักอาศัย
4. การดูแลสุขภาพจิต การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม แม้บางกิจการที่ภิกษุบางรูปดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยเลื่อมใสศรัทธา เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านขวัญกำลังใจ
5. การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่วัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัด บริเวณวัด ประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง ทำกิจการบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนด้านต่างๆ จัดงานรื่นเริง จัดหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน
6. การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น
7. การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของ ตลอดจนเงินทองของผู้บริจาคแก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น และยังมีการสงเคราะห์ด้านวัตถุอย่างอื่น แบบอื่นแก่เอกชนและประชาชนอีกมาก

3. การช่วยเหลือทางราชการ ด้านการรักษาความปลอดภัยของชาติ โดยเฉพาะทางสังคมจิตวิทยา

1. ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎร ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การควรทำและควรเว้น ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาล หรือผู้ปกครอง
2. ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล เช่น ช่วยสอนหนังสือเผยแพร่กิจการต่างๆ ของรัฐบาล ชักชวนประชาชนให้มาช่วยราชการ ร่วมมือร่วมใจกับเจ้าหน้าที่ปกครองระดับต่างๆ
3. สงเคราะห์ประชาชน ในท้องถิ่นที่วัดตั้งอยู่ เช่น การสงเคราะห์อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคแก่ผู้ยากจน ยากไร้หรือประสบภัย

4. ช่วยเหลือราชการเกี่ยวกับกิจการความมั่นคง เช่น ช่วยชักนำหรือเป็นศูนย์กลางให้ทางราชการ อำเภอบรรณลูกเสือชาวบ้าน การอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ การสงเคราะห์ชาวเขา การช่วยบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษ

จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน จะเป็นบทบาทที่ครอบคลุมงานใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาคุณภาพของพลเมือง ซึ่งเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการบรรพชาอุปสมบทแก่คนในสังคม การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่คนในสังคม และการให้การศึกษาที่มีการสอดแทรกธรรมะให้แก่เด็กและประชาชน ด้านการสงเคราะห์ประชาชนเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการให้บริการด้านพิธีกรรมแก่คนในสังคม และให้ความช่วยเหลือแก่คนในสังคมที่ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ ด้านการช่วยเหลือทางราชการเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการชักชวนประชาชนมาให้ความร่วมมือกับรัฐในด้านต่าง ๆ จะเห็นว่าบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในปัจจุบัน ไม่ปรากฏลักษณะบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นการปรับบทบาทให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ หากแต่ยังคงไว้ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ที่สอดคล้องกับบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในอดีต อาทิ การเป็นสถานศึกษา การเป็นสถานสงเคราะห์ เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม ซึ่งเมื่อสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้บทบาทของวัดเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์จึงควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนไปด้วย ด้วยเหตุที่บทบาทของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัด ทำให้ต้องพิจารณาถึงแนวทางการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบัน เพื่อเชื่อมโยงสู่การปรับบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมปัจจุบัน โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545 : 106-133) ได้เสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบัน สรุปได้ว่า “วัดถูกสร้างขึ้นโดยชุมชนและเพื่อชุมชนซึ่งอยู่ในทำเลนั้น ปัจจุบันชุมชนซึ่งเป็นฐานให้วัดกำลังหมดไป ทำให้ไม่มีชุมชนเป็นฐานแก่วัดอีกแล้ว ทั้งที่ความจริงตัวชุมชนในทำเลยังมีอยู่ เพียงแต่ว่าไม่รู้จะสัมพันธ์กับวัดได้อย่างไรนอกจากบริจาคเงินทองเท่านั้น ปัญหาจึงอยู่ที่วัดจะต้องปรับกิจกรรมของวัดให้สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งกิจกรรมทางสังคมที่วัดรู้จักคุ้นเคยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสมกับสังคมสมัยก่อนเท่านั้น ทำให้ไร้ความหมายไปเรื่อย ๆ วัดจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และสร้างกิจกรรมทางสังคมที่ตอบสนองชุมชนปัจจุบันได้ด้วย เนื่องจากวัดในสมัยก่อนเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีกิจกรรมหลายอย่างของชุมชน ซึ่งคนเข้าสู่พื้นที่สาธารณะไม่ใช่เพราะพื้นที่นั้นเปิดให้เข้า แต่เข้าไปเพราะมีกิจกรรมที่เขาเห็นว่ามิใช่ประโยชน์หรือมีคุณค่า วัดในสมัยปัจจุบันเป็นพื้นที่สาธารณะ ซึ่งไม่มีกิจกรรมที่คนเห็นว่าเป็นประโยชน์หรือมีคุณค่า จึงไม่เข้าวัด ทำให้วัดในปัจจุบันไม่ใช่พื้นที่สาธารณะที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยอีกแล้ว ร้ายยิ่งไปกว่านั้น วัดยังเป็นพื้นที่สาธารณะทางความเชื่อหรือศาสนาแก่สังคมน้อยลงไปด้วย แต่กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ธุรกิจ พื้นที่ของหลวงพ่อดัง ๆ ฯลฯ มากขึ้น

ตามลำดับ ด้วยเหตุนี้วัดจะทำอะไรจึงจะสามารถทำให้สังคมที่เปลี่ยนไปแล้วเป็นฐานรองรับการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ โดยปราศจากกรอบคร่ำและชุมชนอย่างที่เคยมีมาสำหรับรองรับการเผยแผ่ของวัดเหมือนในอดีต” จากมุมมองของนิสิตที่มีต่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดในปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าวัดควรปรับบทบาทให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ซึ่งได้แก่ชุมชนรอบข้างวัดที่ปัจจุบันไม่เห็นประโยชน์ของการเข้าวัด รวมถึงการที่วัดควรปรับวิธีการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

การที่วัดจำเป็นต้องปรับบทบาทให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ได้ส่งผลให้พระสงฆ์ที่ถือเป็นตัวแทนของวัด ต้องมีการปรับบทบาทที่มีต่อสังคมเช่นเดียวกัน ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545 : 135-139) มีมุมมองต่อการปรับบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมปัจจุบัน สรุปได้ว่า “พระยังให้บริการแก่สังคมอยู่ ส่วนใหญ่เป็นบริการในเชิงพิธีกรรม เช่น สวดศพ สวดมนต์ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ มีส่วนน้อยที่พยายามปรับบทบาทของตนเอง เพื่อให้บริการใหม่ๆ ที่สังคมเห็นว่าจำเป็น ซึ่งพระและวัดนั้นให้บริการสังคมอย่างกว้างขวางในอดีต แต่ในปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนไปบริการที่สังคมต้องการจากพระและวัดก็เปลี่ยนไปด้วย พระสงฆ์ไทยในขณะนี้อยู่ในระหว่างการปรับบทบาทมาสนองตอบบริการแบบใหม่ซึ่งสังคมต้องการ ถ้าพระและวัดปรับบทบาทตรงนี้ได้ไม่สำเร็จ พระและวัดก็ให้บริการแก่สังคมได้น้อยลง จนกระทั่งวันหนึ่งใคร ๆ ก็ลืมไปว่าวัดและพระอยู่ในสังคมด้วย” จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีความจำเป็นที่ต้องปรับบทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมต่อไป

การปรับบทบาทของพระสงฆ์เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันนั้น เป็นลักษณะบทบาทที่สังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทให้แก่พระสงฆ์ ทั้งนี้พระสงฆ์ต้องคำนึงถึงบทบาทที่พึงกระทำต่อสังคมโดยให้สอดคล้องกับสถานภาพความเป็นพระสงฆ์ที่เป็นผู้ประพฤติดุสิตด้วย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 20-21) ได้ระบุบทบาทที่พระสงฆ์พึงกระทำต่อสังคม ไว้ในบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยว่า

1. พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องศีลธรรมและความประพฤติดีงาม เพื่อเรียกความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น
2. พระสงฆ์ควรเป็นนักเทศน์ที่ดี เพื่อสามารถดึงดูดจิตใจของประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนได้อย่างถูกต้อง
3. พระสงฆ์ควรพัฒนาตนเองในด้านความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมะ เพื่อรู้เท่าทันต่อกระแสโลกอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน
4. พระสงฆ์ควรเอาใจใส่ในการพัฒนาจิตใจของประชาชน มากกว่าที่จะเน้นการพัฒนาวัตถุในวัดหรือมุ่งหารายได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งในขณะนี้วัดต่าง ๆ ได้เดินทางเข้าสู่

ระบบวัตถุนิยม หากวัดดำเนินการเช่นนี้เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนความคิดของประชาชนที่จะเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ

5. พระสงฆ์ควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ในที่นี้มีได้หมายความว่าเงิน หรือวัตถุสิ่งของ แต่หมายถึงด้านคำสอนและหลักธรรมต่าง ๆ
6. พระสงฆ์ควรดำเนินโครงการต่าง ๆ เช่นเดียวกับมูลนิธิกลุ่มแสงเทียนซึ่งนำเลื่อมใสอย่างไรก็ตามจะต้องแก้ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ การขาดปัจจัยและความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทให้ได้
7. พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการศึกษาธรรมะให้ถึงแก่น แล้วนำสิ่งที่ศึกษามาถ่ายทอดให้กับประชาชน ทำให้คนไม่ดึกกลับเป็นคนดีและมีความรับผิดชอบได้
8. ควรกำหนดให้มีตำแหน่งด้านความรู้และควรแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้มาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้พระสงฆ์ต้นตัวในการศึกษาหรือมองเห็นความสำคัญในการศึกษา จึงจะนำธรรมะมาเผยแผ่ได้
9. พระสงฆ์ต้องมีความรู้สมบูรณ์ สามารถรอบรู้ต่อการพัฒนาทั้งจิตใจและรูปแบบการบริหาร มีความรู้ด้านกฎหมาย กฎระเบียบของสงฆ์ ต้องเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาและผลิตบุคลากรของศาสนาให้มีความเป็นผู้นำ
10. พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการสั่งสอนเยาวชนด้านศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ ของรัฐบาลและเอกชน
11. พระสงฆ์ที่ปฏิบัติชอบสมควรที่จะไปให้การอบรมแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำต่าง ๆ ทั้งด้านปฏิบัติและปฏิบัติ
12. พระสงฆ์ควรมีการรวมตัวหรือทำงานเป็นทีมและทำงานเชิงรุก ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาสและรัฐบาลในเรื่องงบประมาณ

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน จะเห็นว่าบทบาทของพระสงฆ์มีความสอดคล้องกับบทบาทของวัด เนื่องจากพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเมื่อวัดมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดจึงควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับบทบาทของวัด และสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์และวัดยังคงมีบทบาทในสังคมต่อไป ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในปัจจุบันนั้น ควรเป็นบทบาทที่แสดงถึงสถานภาพความเป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ประพาศธรรมมีบทบาทหลักในการเผยแผ่ศาสนา และควรเป็นบทบาทที่ตอบสนองความต้องการของสังคม โดยเฉพาะควรปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ให้สร้างกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนที่อยู่รอบข้างวัด เพื่อให้ชุมชนเล็งเห็นประโยชน์ของการเข้าวัด

ซึ่งจะเป็นการเชื่อมโยงวัดกับชุมชนให้สัมพันธ์กัน และควรปรับวิธีการเผยแพร่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวัด พระสงฆ์ และการท่องเที่ยว

การศึกษาแนวคิดความสัมพันธ์ของวัด พระสงฆ์ และการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาลักษณะที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันของวัด พระสงฆ์ และการท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อวัดได้เข้าไปสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดต้องเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องจากการที่วัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว

ซึ่งลักษณะของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมวัดนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ป. : 3) ได้จำแนกนักท่องเที่ยวในเมืองออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ดังที่ ไพฑูรย์ พงสะบุตร และวิลาสวงศ์ พงสะบุตร (2540 : 20-21) ได้แบ่งลักษณะของการท่องเที่ยวตามลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวเป็น 2 แบบ คือ

1. การท่องเที่ยวแบบเป็นส่วนตัว หรือแบบอิสระ หรือเฉพาะบุคคล เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า Private Tour หรือ Independent Tour หรือ Individual Tour คือ นักท่องเที่ยวจัดการเรื่องการเดินทางด้วยตนเองทั้งหมดหรืออาจให้บริษัทนำเที่ยวจัดให้ก็ได้ แต่เป็นไปตามความต้องการของตนโดยเฉพาะ ไม่รวมกับนักท่องเที่ยวคนอื่น ๆ การเดินทางอาจไปตามลำพังหรือไปกับครอบครัวหรือไปกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในบรรดาผู้ที่สนิทชิดชอบกันก็ได้

2. การท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ หรือแบบเป็นกลุ่ม เป็นการท่องเที่ยวที่เรียกว่า Package Tour หรือ Group Tour ซึ่งบริษัทนำเที่ยวจะจัดให้ทั้งหมดทุกอย่าง ตั้งแต่การเดินทาง ที่พัก อาหาร ตลอดจนการนำชมสถานที่ การท่องเที่ยวแบบนี้จะรวมค่าใช้จ่ายทุกอย่าง อาจจัดรายการท่องเที่ยวไว้เป็นหลาย ๆ โปรแกรมให้ลูกค้าเลือกตามความสนใจ แต่ต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในโปรแกรม จะเปลี่ยนแปลงตามใจชอบไม่ได้ ยกเว้นในกรณีที่มีรายการประเภทให้เลือก ที่เรียกว่า Option Tour ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องเสียเงินเพิ่มเพื่อร่วมในรายการเหล่านั้น

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวชมวัด จะมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปตามประเภทของนักท่องเที่ยว ดังที่ Cohen อ้างในพลอยศรี โปราณนันทน์ (ม.ป.ป. : 50) ได้จำแนกนักท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. The organized mass tourist คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเป็นกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวทุกอย่างถูกกำหนดตามโปรแกรมนำเที่ยวที่จัดขึ้นโดยบริษัทนำเที่ยว โดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และอำนาจการตัดสินใจในการท่องเที่ยวเป็นของผู้จัด การท่องเที่ยวในลักษณะนี้

นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ที่ตนเองมีความคุ้นเคยสูง แต่จะได้รับประสบการณ์แปลกใหม่ในแหล่งท่องเที่ยวอย่างมาก

2. The individual mass tourist คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเป็นกลุ่มโดยบริษัทนำเที่ยว ไม่ได้เป็นผู้วางแผนการท่องเที่ยวให้ทั้งหมด แต่จะเป็นผู้จัดการในระดับหลัก ๆ ให้เท่านั้น เช่น ขั้นตอนการเดินทาง และด้านที่พัก เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวแบบนี้จะสามารถควบคุมกิจกรรมการท่องเที่ยวและเวลาของตนได้ อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีประสบการณ์เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวประเภทแรก ที่ส่วนใหญ่ยังคงต้องการสัมผัสกับบรรยากาศที่เหมือนกับอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดิมของตน โอกาสที่จะได้สัมผัสกับผู้คนในท้องถิ่นมีน้อย ดังนั้นการท่องเที่ยวประเภทนี้ก็ยังมีความคุ้นเคยเดิมของนักท่องเที่ยวมากอยู่

3. The explorer คือ นักท่องเที่ยวเดี่ยว ๆ ที่วางแผนการท่องเที่ยวเอง และมักหลีกเลี่ยงที่จะเดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาแล้ว มีความปรารถนาที่จะเข้าไปร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวประเภทนี้ก็ยังไม่ได้เข้าไปผสมผสานกับชุมชนท้องถิ่นอย่างเต็มที่ แต่ก็ยังได้รับประสบการณ์แปลกใหม่จากแหล่งท่องเที่ยว

4. The drifter คือ นักท่องเที่ยวเดี่ยว ๆ ที่วางแผนและเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง หลีกเลี่ยงการเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนาแล้ว โดยจะเข้าไปอาศัยอยู่กับชาวพื้นเมืองในท้องถิ่น และทำตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเป็นอย่างดี การท่องเที่ยวแบบนี้จะนำความแปลกใหม่มาสู่นักท่องเที่ยว และทำให้ความคุ้นเคยเก่า ๆ อันตรธานหายไป

ด้วยเหตุที่นักท่องเที่ยวแต่ละประเภทมีความต้องการที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีจุดประสงค์ในการมาท่องเที่ยววัดที่หลากหลาย ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ป. : 3) ได้ระบุว่า การท่องเที่ยว เป็นความต้องการอย่างหนึ่งของคนที่เกิดขึ้นเมื่อมีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. ความอยากรู้อยากเห็นในด้านต่าง ๆ ได้พบสิ่งใหม่ ได้เห็นวัฒนธรรมและประเพณีที่ต่างกันไป รวมทั้งด้านการเมือง ด้านบุคคล ด้านธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ
2. พักผ่อนหย่อนใจ เป็นการผ่อนคลายความเครียดจากภารกิจประจำวัน
3. ความสนใจทางด้านศาสนาและไสยศาสตร์ เช่น การจาริกแสวงบุญ
4. อาชีพและธุรกิจ คือ การเดินทางเพื่อสำรวจ ประชุม สัมมนา ดูงาน
5. อื่น ๆ เช่น การเยี่ยมเยือนญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง

นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัด จะพบเห็นลักษณะของวัดซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างทางศาสนา ที่มีศิลปะและสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ทำให้วัดถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ดังที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

สำนักงานเชียงราย (ม.ป.ป. : 9) ได้แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว ตามลักษณะและตามความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกขชาติ ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด (ห้วย หนอง คลอง บึง)

2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ไร่สวน พืชผัก ผลไม้และเหมือง

จะเห็นว่า วัดจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว โดยมีลักษณะที่สัมพันธ์กับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งสุริยา ฐานพรอนันต์ (2540 : 44-45) ได้ระบุถึงสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมวัดพุทธศาสนาว่า ได้แก่ พระพุทธรูป พระธาตุ เจดีย์ พระวิหาร พระอุโบสถ ศิลปกรรม-สถาปัตยกรรมล้านนา หอไตรหอธรรม สถาปัตยกรรมของวัด ความเก่าแก่ของวัด เป็นต้น

ลักษณะที่วัดมาสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเช่นนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 59-60) เห็นว่า เป็นการเปิดบริการสาธารณะของวัดแก่ทางโลก โดยสรุปได้ว่า โบราณสถานและโบราณวัตถุของวัด ควรจะนำมาจัดการเพื่อชุมชน อันเป็นการเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก โดยจัดเจ้าหน้าที่และพระสงฆ์คอยบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว และผู้มาไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดให้มีการแสดงธรรม จัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดงานเทศกาลและจัดงานวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งในการบริหารวัดเพื่อการท่องเที่ยวนั้น ถ้าทางคณะสงฆ์และเจ้าอาวาสเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของวัดในส่วนนี้ และพยายามปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ร่วมกันได้ก็จะดีมาก เนื่องจากทางศาสนาจะหนีทางโลกไม่พ้น เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ซึ่งถ้าวัดพัฒนาอย่างมีทิศทางถูกต้อง ทนโลกทันเหตุการณ์ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมาก เช่น การที่วัดมีพระสงฆ์ที่มีความรู้มาช่วยอธิบายนำชมโดยแทรกพระธรรมคำสอนเข้าไปด้วย ยิ่งทำให้มีบรรยากาศพิเศษน่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ

การที่วัดได้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว ได้ส่งผลให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับวัด ต้องเข้าไปมีบทบาทสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ซึ่งบทบาทของ

พระสงฆ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นั้น รสิกา อังกูร และคณะ (2544 : 1-4) ได้เสนอว่า พระสงฆ์ควรแสดงบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด โดยให้เหตุผลที่สรุปได้ว่า การที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป วัดและพระสงฆ์จึงควรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งการทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธศาสนา โดยวิธีการแบบเดิมเพียงอย่างเดียว นั้น อาจไม่เพียงพอและไม่น่าสนใจสำหรับผู้ที่มาศึกษาหาความรู้ และมาเที่ยวชมวัด ดังนั้นวัดและพระสงฆ์จึงควรมีการปรับกลวิธีในการเผยแผ่พุทธศาสนาใหม่ โดยการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัดพุทธศาสนา ในบางครั้งก็อาจต้องการข้อมูลคำแนะนำหรือข้อความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น ประวัติความเป็นมาของวัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ลวดลายจิตรกรรมฝาผนัง และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของวัด ตลอดจนกิจกรรมการปฏิบัติเมื่อท่องเที่ยววัด ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ บุคคลที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดได้ดีที่สุด คือ เจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสงฆ์ที่ประจำอยู่วัดนั้น ๆ อีกทั้งในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงสามารถใช้บทบาทดังกล่าวในการถ่ายทอดประวัติหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ผู้ความเป็นรูปธรรมให้มากขึ้นและเด่นชัดยิ่งขึ้น ให้แก่ผู้มาท่องเที่ยววัดให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัดอย่างแท้จริง เพราะศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัด ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมฝาผนัง โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือรูปปั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเอาเรื่องราวในพุทธประวัติหรือหลักธรรมของศาสนามาถ่ายทอดออกเป็นศิลปะ ทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถชมและได้รับความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา คุณค่าในศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัดจากพระสงฆ์ ตลอดจนการสนทนาธรรม ซึ่งเป็นอีกวัตถุประสงค์หนึ่งของการท่องเที่ยวได้อย่างซาบซึ้งและเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด จึงเป็นบทบาทที่พระสงฆ์พึงกระทำ เพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาศึกษา พระธรรม ตลอดจนข้อความรู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับวัดให้มากขึ้นและไม่เกิดความรู้สึกน่าเบื่อหน่ายต่อกิจกรรมการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเดิมอีกต่อไป อีกทั้งยังเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปที่สนใจทุกระดับชั้น ให้หันมาศึกษาหาความรู้มากยิ่งขึ้น

จะเห็นว่าแนวคิดการเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด เป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวกับศาสนา ซึ่งการท่องเที่ยวจะเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ และปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเผยแผ่พุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัดสำเร็จลุล่วงได้นั้นคือ ปัจจัยด้านบุคลากร อันได้แก่พระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์มีลักษณะบทบาทที่สัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิด โดยเป็นผู้ที่ถ่ายทอดข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งหากมีปัญหาที่เกิดจากตัวพระสงฆ์ ก็จะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมได้ โดย

การศึกษาของ รติกา อังกูร และคณะ (2544 : 43) ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดจากตัวพระสงฆ์ในด้านที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ ในด้านภาษาซึ่งมีผลต่อการให้ข้อมูลความรู้แก่นักท่องเที่ยวไว้ว่า การสอบถามข้อความรู้ต่าง ๆ จากพระสงฆ์นั้น แต่ละวัดมีพระสงฆ์ที่จะสามารถให้ข้อมูลแก่ผู้มาเยี่ยมชมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด และต้องการทราบเรื่องราวเกี่ยวกับวัดได้เพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องของการใช้ภาษาในการถ่ายทอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุนิสา ฐานพรอนันต์ (2540 : 30-31) ที่กล่าวถึงปัญหาของการท่องเที่ยวที่เกิดจากพระสงฆ์ในด้านภาษา พร้อมทั้งเสนอวิธีแก้ไข และข้อเสนอแนะโดยสรุปไว้ว่า พระสงฆ์มีปัญหาด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยพระสงฆ์ขาดความรู้ความชำนาญในด้านภาษา ไม่อาจสื่อความหมาย อธิบายบอกกล่าวหรือตอบข้อคำถามแก่นักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาตามลำพังโดยไม่มีมัคคุเทศก์นำ นอกจากนี้การจัดทำป้ายนิเทศ แผ่นผังแนะนำวัด และเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับประวัติของวัด ยังมีข้อจำกัดเรื่องภาษาด้วย ส่วนใหญ่จะจัดทำเฉพาะภาษาไทยหรืออาจมีภาษาอังกฤษบ้าง โดยทำการสะกดและเรียบเรียงกันเอง ซึ่งยังไม่ค่อยถูกต้องตามหลักไวยากรณ์นัก วิธีแก้ไขคือ ส่งให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร ไปศึกษาอบรมด้านภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมที่วิทยาลัยสงฆ์ และข้อเสนอแนะคือ จัดให้มีโครงการพัฒนาและฝึกทักษะด้านภาษาต่างประเทศ และให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวที่ถูกต้องแก่พระภิกษุสงฆ์และสามเณร โดยการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และสื่อสารกับชาวต่างชาติได้ อันเป็นการเผยแพร่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยให้แก่ชาวโลก นอกจากนี้ยังจัดอบรมในเรื่องมารยาทและวินัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้ตระหนักในสมณเพศอย่างแท้จริงและปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง

จะเห็นว่าปัญหาการขาดความรู้ความชำนาญในด้านภาษาของพระสงฆ์ เป็นปัญหาของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากตัวพระสงฆ์ เพราะเมื่อพระสงฆ์ขาดความรู้ความชำนาญในด้านภาษา ก็ไม่อาจสื่อความหมาย อธิบายข้อมูลความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ ทำให้พระสงฆ์แสดงบทบาทด้านการท่องเที่ยวอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนานั้นต้องฝึกทักษะด้านภาษาต่างประเทศให้แก่พระสงฆ์ เพื่อแก้ปัญหของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากพระสงฆ์

นอกจากปัญหาของการท่องเที่ยวที่เกิดจากพระสงฆ์ในด้านภาษาที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีปัญหาของการท่องเที่ยวที่เกิดจากนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน เนื่องจากการที่วัดเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก โดยการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุของวัด ซึ่งนักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาท่องเที่ยวในวัดนั้น นอกจากจะเข้ามาเที่ยวชม เรียนรู้ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของวัดแล้ว บางครั้งนักท่องเที่ยวเหล่านี้ก็ได้ก่อปัญหาแก่วัดด้วยเช่นกัน ซึ่งงานวิจัย

ของสุริยา ฐานพรอนันต์ (2540 : 30-31) ได้กล่าวถึงปัญหาจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดพุทธศาสนา และวิธีแก้ไข ในส่วนของปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยว ในด้านการไม่เคารพต่อสถานที่ ไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านการแต่งกายไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวไว้ว่า ปัญหาด้านการไม่เคารพต่อสถานที่ ไม่รู้จักกาลเทศะ และไม่รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นลักษณะที่นักท่องเที่ยวได้แสดงพฤติกรรม เช่น การขึ้นไปนั่งบนอาสนสงฆ์ หรือปีนขึ้นไปบนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจดีย์ เสิงพระธาตุ เพื่อถ่ายภาพ การยื่นคำหว่าพระสงฆ์ขณะทำกิจสงฆ์ การสวมใส่รองเท้าหรือแว่นตาเข้ามาในพระวิหาร พระอุโบสถ การล่วงล้ำเข้าไปในสถานที่ห้ามเข้าเป็นการรบกวนการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ การตะคองหรือคั่นโบราณวัตถุด้วยความอยากรู้อยากเห็น เพื่อถ่ายภาพเก็บไว้ ตลอดจนการปรับแต่งสถานที่เคลื่อนย้ายศาสนวัตถุ เพื่อจัดฉากถ่ายภาพโดยไม่ขออนุญาตจากเจ้าอาวาสเสียก่อน แนวทางแก้ไขคือ การกล่าวตักเตือนด้วยวาจาของพระภิกษุสงฆ์ และการติดป้ายประกาศแนะนำและบอกกล่าวทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ส่วนปัญหาด้านการแต่งกายไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เกิดจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น การนุ่งกางเกงขาสั้น ใส่เสื้อกล้ามหรือเสื้อผ้าที่ไม่ค่อยจะรัดกุมนัก วิธีการแก้ไขปัญหาคือ การกล่าวตักเตือนด้วยวาจาของพระภิกษุสงฆ์หรือบางกรณีก็จะห้ามไม่ให้เข้าวัด

จะเห็นว่าการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อวัด ในด้านที่เป็นปัญหาซึ่งเกิดจากการกระทำของนักท่องเที่ยว ในลักษณะที่เป็นการลบหลู่สถานที่ และไม่ให้เกิดิทธิพระสงฆ์ อันเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตักเตือน และชี้แนะถึงลักษณะการปฏิบัติที่ถูกต้องให้แก่ักท่องเที่ยว ลักษณะดังกล่าว ทำให้พระสงฆ์เข้ามาสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว โดยเป็นการแสดงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในด้านการแก้ไขปัญหที่เกิดจากนักท่องเที่ยว ซึ่งปัญหาการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากรูปแบบการท่องเที่ยววัดในปัจจุบันที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาความรู้ด้านศาสนา ดังที่ พลอยศรี ไพราณานนท์ (2540 : 102-103) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยววัดในปัจจุบัน และเสนอรูปแบบการท่องเที่ยววัดที่เหมาะสม ไว้ว่า “จากแนวคิดในด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่คิดถึงการท่องเที่ยวในแง่ของสันทนาการ ดังนั้นการไปเที่ยวชมวัดจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรายการนำเที่ยว การไปวัดในปัจจุบันจึงไม่ได้ไปด้วยความเชื่อหรือความศรัทธา แต่ส่วนใหญ่คือการไปเที่ยวชม ในอดีตอาจจะมี การเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญ หรือการเดินทางเพื่อประกอบกิจทางศาสนา ในปัจจุบันการท่องเที่ยวยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนในการส่งเสริม ยังเข้าไปทำลายศาสนาด้วยซ้ำไป และวิธีที่จะทำให้การท่องเที่ยวยังเข้าไปมีส่วนในการส่งเสริมศาสนาก็คือ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่ทำให้การเดินทางไปวัดนั้นไม่ได้ไปเพียงเที่ยวชม แต่ควรมีเนื้อหาสาระเข้าไปประกอบ ด้วยรูปแบบของการเดินทางเพื่อประกอบกิจทางศาสนา หรือแม้แต่การท่องเที่ยวเพื่อ

ศึกษาหาความรู้ด้านศาสนา หากการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับศาสนาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ก็จะทำให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนทั้งต่อศาสนา และต่อสังคมของแหล่งท่องเที่ยว”

การที่วัดเข้าไปสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว โดยกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และศาสนานั้น เป็นการที่วัดเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก โดยนำโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุมาปรับใช้สังคม ได้ส่งผลให้พระสงฆ์ที่เป็นผู้ใกล้ชิดกับวัด ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ซึ่งการแสดงบทบาทด้านการท่องเที่ยวของพระสงฆ์ จะเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยววัดในปัจจุบัน โดยปัญหาส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากรูปแบบการท่องเที่ยววัดในปัจจุบัน ที่นักท่องเที่ยวต้องการเพียงเที่ยวชมวัดเท่านั้น ซึ่งหากสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยว ให้เพิ่มจากการเที่ยวชม มาศึกษาหาความรู้ด้านศาสนาควบคู่ไปด้วย จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมศาสนา ซึ่งพระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อรูปแบบการท่องเที่ยววัดเพื่อศึกษาหาความรู้ด้านศาสนา โดยจะเป็นผู้ให้ข้อมูลความรู้ในด้านต่าง ๆ ของวัดแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงสอดแทรกพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะดังกล่าว เป็นการแสดงบทบาทด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ ที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับศาสนาเข้าด้วยกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนทั้งต่อศาสนา และต่อสังคมของแหล่งท่องเที่ยว